

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

19

Σπήλαιο Απήδημα

Σπήλαιο Απήδημα

Το σπήλαιο Απήδημα: Το σύμπλεγμα σπηλαίων «Απήδημα» βρίσκεται στη βάση του παράκτιου κρημνώδους μετώπου της Μάνης που εκτείνεται μεταξύ των όρμων Διρού και Λιμενίου στη Λακωνία. Αποτελείται από τέσσερα μικρά έγκοιλα σε ύψος από 4 έως 19 μ. πάνω από τη σημερινή στάθμη της θάλασσας, στα οποία διασώζονται επιχώσεις της Παλαιολιθικής περιόδου.

Έρευνα που διεξήγαγε σε αυτά το Ανθρωπολογικό Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στη δεκαετία του '80, έφερε στο φως απολιθωμένα σκελετικά κατάλοιπα ανθρώπων που ανήκουν σε 6-8 άτομα.

Περιλαμβάνουν δύο απολιθωμένα κρανία, που βρέθηκαν σε τμήμα λιθοποιημένης επίχωσης σε μικρή εσοχή του ασβεστολιθικού τοιχώματος του κατώτερου σπηλαίου και θεωρήθηκαν, με βάση μορφολογικά χαρακτηριστικά, δείγματα του τύπου του ανθρώπου του Νεάντερταλ ή και παλαιότερα αυτού (αποδίδονται χρονολογικά σε περίοδο πρωιμότερη των 100 χιλιάδων χρόνων πριν από σήμερα). Λόγω της αρχαιότητάς τους κατέχουν ιδιαίτερη θέση στην μελέτη της εξέλιξης των παλαιολιθικών πληθυσμών της νότιας Ελλάδας.

Σε άλλο σπήλαιο του συμπλέγματος βρέθηκε ταφή γυναίκας του τύπου *Homo sapiens* της Ανώτερης Παλαιολιθικής (38-10 χιλιάδες χρόνια πριν από σήμερα). Εκτός των ανθρωπολογικών καταλοίπων, τα παραπάνω σπήλαια απέδωσαν επιπλέον αρχαιολογικά ευρήματα, μεταξύ των οποίων λίθινα εργαλεία, απολιθωμένα οστά ζώων και κοχύλια.

Τα σπήλαια αυτής της θέσης, όπως και πολλά άλλα σε όλη την ακτογραμμή της Μάνης, κατοικήθηκαν κατά τη διάρκεια της Παλαιολιθικής περιόδου, και ειδικότερα σε περιόδους κατά τις οποίες η κάθοδος της θαλάσσιας στάθμης επέτρεπε την κυκλοφορία των ανθρώπινων πληθυσμών μπροστά από αυτά και καθιστούσε εύκολη την πρόσβαση.

Η σταδιακή άνοδος της θαλάσσιας στάθμης μετά το τέλος της τελευταίας Παγετώδους περιόδου (10 χιλιάδες χρόνια πριν από σήμερα) κάλυψε τον ζωτικό χώρο μπροστά από τα σπήλαια και απέκοψε την πρόσβασή τους, με αποτέλεσμα να μην ξαναχρησιμοποιηθούν από τον άνθρωπο.

Εύρημα στη Μάνη αλλάζει την Ιστορία: ο αρχαιότερος άνθρωπος εκτός Αφρικής πέρασε από εδώ Έρευνητές ανακάλυψαν κρανίο 210.000 ετών, το παλαιότερο δείγμα Homo sapiens εκτός Αφρικής, Protagon Team 11 Ιουλίου 2019, 11:22

Βρέθηκε στη Μάνη. Και λογίζεται ως αρχαιολογικός θησαυρός. Πρόκειται για κρανίο, το οποίο κουβαλάει 210.000 έτη και πλέον, πίσω στον χρόνο, και αποτελεί το αρχαιότερο δείγμα ανατομικά σύγχρονου ανθρώπου στην περιοχή της Ευρασίας, και πάντως εκτός Αφρικής.

Αν η επιστημονική έρευνα είναι ακριβής, ο πολύτιμος χαρακτήρας του ευρήματος είναι αδιαμφισβήτητος: το κρανίο είναι κατά τουλάχιστον 150.000 χρόνια παλαιότερο από το αρχαιότερο απολίθωμα «έμφρονος ανθρώπου» (*Homo sapiens*) που είχε βρεθεί έως τώρα στην Ευρώπη.

Στην ίδια τοποθεσία, μάλιστα, της Πελοποννήσου, στο σπήλαιο Απήδημα, δυτικά της Αερόπολης στη Μάνη, έχει βρεθεί και δεύτερο κρανίο, αυτή τη φορά με χαρακτηριστικά Νεάντερταλ – τουλάχιστον 170.000 ετών.

Το ενδιαφέρον στην ιστορία αυτή είναι ότι τα ευρήματα δεν είναι πρόσφατα. Τα δύο απολιθωμένα κρανία είχαν ανακαλυφθεί στο τέλος της δεκαετίας του 1970 (!), κατά τη διάρκεια ερευνών του Ανθρωπολογικού Μουσείου της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τη σπουδαιότητά τους ανέδειξαν ερευνητές από τη Γερμανία, την Ελλάδα και τη Βρετανία, με επικεφαλής την διακεκριμένη ελληνίδα παλαιοανθρωπολόγο Κατερίνα Χαρβάτη, του Κέντρου Σένκενμπεργκ για την Ανθρώπινη Εξέλιξη και το Παλαιοπεριβάλλον του γερμανικού Πανεπιστημίου Εμπερχαντ Καρλς του Τίμπινγκεν, οι οποίοι και έκαναν τη σχετική δημοσίευση στο περιοδικό «Nature», αφού μελέτησαν για πρώτη φορά συγκριτικά, με σύγχρονες μεθόδους απεικόνισης και χρονολόγησης, τα δύο κρανία, γνωστά ως «Απήδημα 1» και «Απήδημα 2».

Τα πολύτιμα ευρήματα – Κατερίνα Χαρβάτη, Eberhard Karls/University of Tübingen

«Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας δείχνουν την σημαντικότητα του ελλαδικού χώρου για την ανθρώπινη εξέλιξη», δήλωσε η κυρία Χαρβάτη στο ΑΠΕ – ΜΠΕ. «Έχουμε τον αρχαιότερο σύγχρονο άνθρωπο εκτός Αφρικής, που μεταφέρει την άφιξη του *Homo sapiens* στην Ευρώπη περισσότερο από 150 χιλιάδες χρόνια νωρίτερα απ' ό,τι νομίζαμε μέχρι τώρα. Η δουλειά αυτή είναι αποτέλεσμα 25 χρόνων έρευνάς μου στην Αφρική, στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Ως Ελληνίδα, εύχομαι η έρευνα στην Ελλάδα να συνεχιστεί, καθώς πιστεύω ότι η χώρα μας έχει ακόμα πολλά να δώσει στο χώρο της παλαιοανθρωπολογίας».

Οι επιστήμονες ανακατασκεύασαν εικονικά, κατεστραμμένα τμήματα των κρανίων, διεξήγαγαν συγκρίσεις με άλλα ανθρώπινα απολιθώματα και χρησιμοποίησαν μία υψηλής ακριβείας ραδιομετρική μέθοδο χρονολόγησης, προκειμένου να καθορίσουν την ηλικία των δύο κρανίων. Το «Απήδημα 2», που βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση, εμφανίζει τα χαρακτηριστικά ενός

Νεάντερταλ, ενώ το «Απήδημα 1» συνδυάζει σύγχρονα και πρωτόγονα χαρακτηριστικά, τα οποία -πάντα, κατά τους επιστήμονες – και το κατατάσσουν στην οικογένεια του Homo sapiens. Οι ίδιοι εκτιμούν, δε, ότι στο σπήλαιο Απήδημα έζησαν δύο ομάδες, ένας πρώιμος πληθυσμός Homo sapiens, που στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από πληθυσμό Νεάντερταλ – όλοι τους προϋπήρχαν στην ευρύτερη περιοχή της Νότιας Ελλάδας. Με τη σειρά τους, οι Νεάντερταλ αντικαταστάθηκαν από προγόνους του σύγχρονου ανθρώπου της Ανώτερης Παλαιολιθικής περιόδου, η πιο πρώιμη παρουσία των οποίων στην περιοχή χρονολογείται πριν από περίπου 40.000 χρόνια.

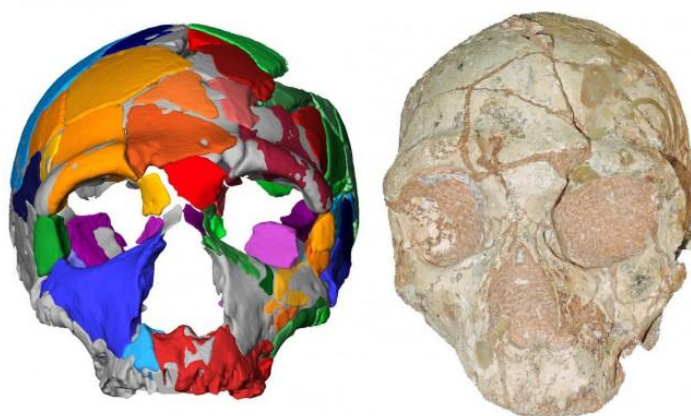

Το μονοπάτι της Ελλάδας :

Ειδικά το πρώτο εύρημα ενισχύει τη θέση ότι οι πρόγονοι των σημερινών ανθρώπων εξαπλώθηκαν από την Αφρική προς την Ευρώπη και την Ασία, νωρίτερα από ό,τι πιστεύεται. Η Νοτιοανατολική Ευρώπη γενικότερα, και ειδικότερα η περιοχή της σημερινής Ελλάδας, αποτέλεσε σημαντικό μονοπάτι για την εξάπλωση των πρώτων αυτών «μεταναστών» από την Αφρική. Η νέα μελέτη, σύμφωνα με τους ερευνητές, ενδυναμώνει επίσης τη θεωρία ότι δεν υπήρξε μόνο μία «έξοδος» από την Μαύρη ήπειρο, αλλά πολλές. «Το Απήδημα 2 είναι περίπου 170.000 ετών. Θα λέγαμε ότι ήταν ένας Νεάντερταλ», λέει η Κατερίνα Χαρβάτη. «**Προς μεγάλη μας έκπληξη, το Απήδημα 1 είναι ακόμα παλαιότερο, ηλικίας περίπου 210.000 ετών, αλλά δεν έχει κανένα χαρακτηριστικό Νεάντερταλ**». Αντιθέτως, η μελέτη ανέδειξε μια μίξη σύγχρονων ανθρώπινων και αρχαϊκών χαρακτηριστικών, **παραπέμποντας σε έναν πρώιμο Homo sapiens**».

Και συμπληρώνει: «Τα ευρήματά μας υποδηλώνουν ότι τουλάχιστον δύο ομάδες ανθρώπων ζούσαν στην περιοχή της Νοτίου Ελλάδας κατά τη Μέση Πλειστόκαινο εποχή: ένας πρώιμος πληθυσμός Homo sapiens και, αργότερα, μία ομάδα Νεάντερταλ. Αυτό στηρίζει την υπόθεση ότι οι πρώιμοι σύγχρονοι άνθρωποι πραγματοποίησαν πολλές φορές εξορμήσεις πέραν της Αφρικής, στην οποία και πρωτοεμφανίστηκαν».

»Το κρανίο Απήδημα 1», όπως ανέφερε, «δείχνει ότι μια πρώτη διασπορά συνέβη νωρίτερα απ' ό,τι πιστεύαμε, καθώς και ότι εξαπλώθηκε πολύ περισσότερο γεωγραφικά, έως και στο εσωτερικό της Ευρώπης. Εικάζουμε ότι, όπως και στην Εγγύς Ανατολή, ο πρώιμος σύγχρονος ανθρώπινος πληθυσμός, που αντιπροσωπεύεται από το Απήδημα 1, πιθανώς αντικαταστάθηκε από τους Νεάντερταλ, η παρουσία των οποίων στη Νότια Ελλάδα είναι σαφώς τεκμηριωμένη, λαμβάνοντας υπόψιν και το κρανίο Απήδημα 2 από την ίδια τοποθεσία».

Αριστερά, η αναπαράσταση του κρανίου «Απήδημα 2» στον υπολογιστή και δεξιά, το εύρημα – University of Tübingen

Κατά την εξέλιξη, οι Νεάντερταλ με τη σειρά τους αντικαταστάθηκαν από τους σύγχρονους ανθρώπους. Στην Ανώτερη Παλαιολιθική περίοδο, περίπου 40.000 χρόνια πριν, οι νεοαφιχθέντες σύγχρονοι άνθρωποι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η παρουσία τους επιβεβαιώνεται από την ανασκαφή λεπτοδουλεμένων λίθινων εργαλείων και άλλων ευρημάτων. Οι Νεάντερταλ εξαφανίστηκαν περίπου την ίδια περίοδο. Η έρευνα έχει έντονη ελληνική ταυτότητα. Στη μελέτη συμμετείχαν επίσης ο καθηγητής Βασίλης Γοργούλης, διευθυντής του Τμήματος Ιστολογίας – Εμβρυολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, η καθηγήτρια Μυρσίνη Κουλούκουσα, διευθύντρια του Ανθρωπολογικού Μουσείου της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ, ο Φώτης Καρακωστής, Πανεπιστήμιο Τίμπινγκεν, ο Παναγιώτης Καρκάνας, από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών Αθηνών, η καθηγήτρια ακτινολογίας Λία Μουλοπούλου, από την Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ, από την ίδια Σχολή και ο επίκουρος καθηγητής ακτινολογίας Βασίλης Κουτουλίδης. Από τους ξένους επιστήμονες, ξεχωρίζει ο κορυφαίος διεθνώς παλαιοντολόγος Κρις Στρίνγκερ του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Λονδίνου. Καθώς οι πληροφορίες για τα ανθρώπινα απολιθώματα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τη σημασία της Ελλάδας στην ιστορία της εξέλιξης είναι λιγοστές, οι ερευνητές σχεδιάζουν περαιτέρω μελέτες του ανευρεθέντος υλικού στο σπήλαιο Απήδημα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο σπήλαιο ανεσκάφη κατά τις δεκαετίες του 1970-80 από

ερευνητές του Μουσείου Ανθρωπολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, αποφέροντας σημαντικά ευρήματα που φιλοξενούνται στο μουσείο, ιδρυθέν το 1886, ένα από τα παλαιότερα του είδους του στην Ευρώπη. Η νέα έρευνα πραγματοποιήθηκε με χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας στην κυρία Χαρβάτη, καθώς και του Γερμανικού Ερευνητικού Ιδρύματος (DFG). Μείζονος σημασίας είναι επίσης ότι το εύρημα διχάζει τους ερευνητές. Σχεδόν παράλληλα, δημοσιεύθηκε δεύτερη επιστημονική μελέτη, αυτή τη φορά από ερευνητές του Εθνικού Κέντρου Ερευνών της Γαλλίας (CNRS), που εξέτασαν και αυτοί τα δύο κρανία από το σπήλαιο Απήδημα, καταλήγοντας ότι αντιπροσωπεύουν μεταβατική φάση ανάμεσα στον Ευρωπαίο «Ορθιο άνθρωπο» (*Homo erectus*) και στον Νεάντερταλ.

Πηγή: Protagon.gr